

Д. В. Нехайчук,
к. е. н., доцент, докторант, ОРІДУ НАДУ при Президентіві України

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ЙОГО СКЛАДОВИХ

D. Nekhaychuk,
Ph.D., Associate Professor, the doctoral of ORISM NASM by the President of Ukraine

THE RESEARCH MECHANISMS OF STATE REGULATION OF ECONOMIC DEVELOPMENT AND ITS COMPONENTS

У статті розглянуто складові економічного розвитку та державне регулювання цих процесів. Виокремлено базові напрямки державного регулювання розвитку економіки. Доведено необхідність впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід країни на провідні позиції у світі. Запропоновано низку цілей регіональної політики України на середньострокову перспективу. Зроблено висновки щодо доцільності якісної зміни моделі розвитку, що ставить вимогу до певних перетворень у системі та структурі механізмів державного регулювання розвитку як на центральному, так і місцевому рівнях.

The article describes the components of economic development and state regulation of these processes. There are highlighted the basic directions of state regulation of the economy. The necessity of introduction in Ukraine European standards of life in and out of the country in a leading position in the world. A number of regional policy of Ukraine in the medium term. There are conclusions about the feasibility of a qualitative change in the development model of the claimant to certain changes in the system and the structure of the mechanisms of state regulation of development of both the central and local levels.

*Ключові слова: економічний розвиток, державне регулювання, стратегія, регіон, сценарії розвитку.
Key words: economic development, government regulation, strategy, region, scenario development.*

ВСТУП

На сьогодні характерною ознакою розвитку України стала орієнтація на європейську інтеграцію, у зв'язку з чим реалізація політики державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів та підвищення їх конкурентоспроможності є першочерговим завданням. Зміцнення вітчизняних ринкових стосунків відбувається шляхом формування і розвитку різноманіття форм власності і видів господарювання, де взаємодіють ринкові і державні механізми регулювання. При цьому докорінно змінюються принципи, організаційні форми і методи господарювання, характер економічних зв'язків між учасниками економічної діяльності, обумовлених змішаною економікою.

ОГЛЯД ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На сьогодні не існує чіткого визначення поняття "механізм державного регулювання" стосовно розвитку економіки у сучасних умовах. У науковій літературі ця категорія трактується по-різному. Так, за твердженням О. Комякова, "механізм державного регулювання необхідно розглядати як сукупність організаційно-економічних методів та інструментів, за допомогою яких виконуються взаємопов'язані функції для забезпечення безперервної, ефективної дії відповідної системи (держави) на підвищення функціонування економіки" [1, с. 8].

Л. Дідьківська та Л. Головка визначають механізм макроекономічного регулювання ринкової економіки

змішаного типу як "систему макроекономічних регуляторів, що складаються з таких основних елементів: ринкові регулятори; важелі державного впливу на економіку; корпоративне управління; інститут соціального партнерства" [2, с. 21].

М. Корецький та І. Кириленко у своїх працях підкреслюють, що "зміст поняття "механізм державного регулювання економіки" можна визначити як систему засобів, важелів, методів і стимулів, за допомогою яких держава регулює економічні процеси, забезпечує реалізацію соціально-економічних і правових функцій" [3, с. 255; 4, с. 16].

П. Макаренко основними складовими механізму державного регулювання економіки ринкового типу визначає планування, програмування, структурну і податкову політику, регулювання цін [5, с. 68]. У той же час він наголошує, що державний механізм регулювання "включає політико-правові, організаційно-управлінські форми та засоби управління (регулювання)" [5, с. 590].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Економічні реформи, що проводяться в країні, недооцінювали роль держави в управлінні економікою, що практично усунуло її дію на економічну діяльність майже усіх галузей і сфер національного господарства. Рішення цих проблем вимагає відповідного теоретичного і методичного забезпечення механізму державного регулювання з урахуванням специфіки і особливостей

розвитку конкретного регіону. При цьому основна увага має бути приділена організаційно-економічним аспектам проблеми і системному підході до їх вирішення. Адаже метою наукової статті є формування та обґрунтування механізмів державного регулювання економічного розвитку та його складових.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ, РЕЗУЛЬТАТИ

На нашу думку, механізм державного регулювання розвитку економіки — це спосіб дій суб'єкта регулювання, який ґрунтується на базових функціях і принципах, забезпечуючи за допомогою форм, методів і засобів ефективне функціонування системи державного регулювання для досягнення визначеної мети та розв'язання протиріч.

При цьому економічні функції держави визначають напрямки її діяльності, завдання і цілі, а механізм державного регулювання забезпечує способи їх реалізації.

До базових напрямів державного регулювання розвитку економіки, на наш погляд, необхідно віднести:

1. Визначення мети, завдань та моделі розвитку.
2. Організаційне забезпечення і координування інтересів.
3. Стимулювання економічних процесів.
4. Моніторинг і аналіз розвитку.
5. Контроль.

Розглянемо сутність першого напряму, а саме: визначення мети, завдань та моделі розвитку, а також способи її практичної реалізації в економіці України. Мета — це описаний у формальному вигляді орієнтир, який бажано досягти протягом визначеного періоду. Вона являє собою стратегічний напрям розвитку, репрезентує невідкладні або серйозні чи високо пріоритетні завдання, що заслуговують на особливу увагу. Мета повинна охоплювати порівняно тривалий період часу. Вона покликана ліквідувати розрив між поточним і бажаним рівнем розвитку економіки, окреслює чіткий напрям розвитку і має бути реалістичною та досяжною.

Сьогодні згідно із Стратегією сталого розвитку "Україна — 2020", затвердженою Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [6] метою Стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі.

Задля цього рух уперед здійснюватиметься за такими векторами, як:

— вектор розвитку — це забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя;

— вектор безпеки — це забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності;

— вектор відповідальності — це забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах. Територіальні громади самостійно вирішуватимуть питання місцевого значення, свого добробуту і нести відповідальність за розвиток всієї країни.

Завдання — це конкретні і вимірні показники для досягнення цілей. У свою чергу, завдання повинні відповідати такими критеріям:

— відображати конкретні бажані досягнення, а не способи їх реалізації. Завдання повинні вести до вироблення конкретних дій і бути досить докладними, щоб бути зрозумілими і вказувати чіткий напрямок іншим;

— бути кількісно вимірними, щоб оцінити їх досягнення;

— бути напруженими, але не повинні вимагати неможливого. Завдання завжди повинні відповідати наявним ресурсам;

— вказувати на результат;

— бути обмеженими часовими рамками.

Стратегія передбачає в рамках названих векторів руху реалізацію таких завдань:

1. За вектором розвитку: дерегуляція та розвиток підприємництва; Програма розвитку малого та середнього бізнесу; податкова реформа; реформа захисту економічної конкуренції; реформа корпоративного права; реформа фінансового сектору; реформа ринку капіталу; реформа сфери трудових відносин; реформа транспортної інфраструктури; реформа монетарної політики; реформа енергетики; реформа сільського господарства та рибальства; земельна реформа; реформа житлово-комунального господарства; програма залучення інвестицій; реформа державного фінансового контролю та бюджетних відносин; реформа державної служби та оптимізація системи державних органів.

2. За вектором безпеки: реформа системи національної безпеки та оборони; реформа оборонно-промислового комплексу; судова реформа; реформа правоохоронної системи.

3. За вектором відповідальності: децентралізація та реформа державного управління; реформа регіональної політики; реформа системи соціального захисту; пенсійна реформа; реформа системи охорони здоров'я; реформа освіти.

Реалізація Стратегії передбачає досягнення 25 ключових показників, що оцінюють хід виконання реформ та програм:

1) у рейтингу Світового банку "Doing Business" Україна посідає місце серед перших 30 позицій;

2) кредитний рейтинг України — Рейтинг за зобов'язаннями в іноземній валюті за шкалою рейтингового агентства Standard&Poors — становитиме не нижче інвестиційної категорії "BBB";

3) за глобальним індексом конкурентоспроможності, який розраховує Всесвітній Економічний Форум (WEF), Україна увійде до 40 кращих держав світу;

4) валовий внутрішній продукт (за паритетом купівельної спроможності) у розрахунку на одну особу, який розраховує Світовий банк, підвищиться до 16000 доларів США;

5) чисті надходження прямих іноземних інвестицій за період 2015—2020 років за даними Світового банку складуть понад 40 млрд доларів США;

6) максимальне відношення дефіциту державного бюджету до валового внутрішнього продукту за розрахунками Міжнародного валютного фонду не перевищуватиме 3 відсотки;

7) максимальне відношення загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу до валового внутрішнього продукту за розрахунками Міжнародного валютного фонду не перевищуватиме 60 відсотків (відповідно до Маастрихтських критеріїв конвергенції);

8) енергоємність валового внутрішнього продукту складе 0,2 тонни нафтового еквівалента на 1000 доларів США валового внутрішнього продукту за даними Міжнародного енергетичного агентства;

9) середня тривалість життя людини за розрахунками Світового банку підвищиться на 3 роки;

10) питома вага місцевих бюджетів становитиме не менше 65 відсотків у зведеному бюджеті держави.

Стратегічною метою регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого розвитку регіонів України з метою забезпечення соціальної та економічної єдності держави, підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, активізації економічної діяльності, підвищення рівня добробуту населення, додержання гарантованих державою соціальних та інших стандартів для кожного громадянина незалежно від місця проживання.

Стратегічне бачення розвитку регіонів та країни в цілому полягає в розв'язанні існуючих проблем на ос-

нові використання внутрішніх та зовнішніх можливостей регіонів та територій і є результатом стратегічного вибору регіональної політики.

Цілями регіональної політики до 2020 року вбачаються наступні.

Ціль 1. Підвищення конкурентоспроможності регіонів.

Насамперед, передбачається створення механізму поширення процесу розвитку з центрів економічного зростання, якими будуть переважно міста — обласні центри, міста обласного значення, на інші території, що дасть можливість задіяти внутрішні чинники розвитку адміністративних центрів районів, малих міст та сільської місцевості. Це здійснюватиметься за рахунок розширення мережі між адміністративними центрами областей, районів і сільськими населеними пунктами, включаючи покращення транспортної доступності, розвиток сільської місцевості, а також заходи, що сприятимуть розвитку людського капіталу, упровадження новітніх технологій, покращення навколишнього природного середовища, що в результаті сприятиме зростанню привабливості територій для інвестицій та активізації економічної діяльності на всій території країни.

У рамках визначеної стратегічної цілі державна політика регіонального розвитку буде спрямована на реалізацію таких операційних цілей:

- підвищення ролі та функціональних можливостей міст у подальшому розвитку регіонів;
- створення умов для поширення позитивних процесів розвитку міст на інші території, розвиток сільської місцевості;
- підвищення ефективності використання внутрішніх чинників розвитку регіонів.

Ціль 2. Територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток.

Досягнення цієї мети передбачає підвищення якості освіти сільської молоді, поліпшення медичного обслуговування в малих містах та сільських населених пунктах, покращення умов водопостачання та водовідведення у населених пунктах, створення інформаційних та комунікаційних мереж з метою ефективного доступу населення до послуг, що забезпечує базові умови життєдіяльності. У кожному регіоні визначатиметься перелік територій з найгострішими проблемами щодо доступу населення до адміністративних та інших послуг з метою підвищення їх якості та обсягів.

Ця ціль і її завдання сприятимуть звуженню міжрегіональних відмінностей, зменшенню просторової дезінтеграції, зміцненню коопераційних зв'язків між регіонами у різних сферах (економіці, культурі, освіті, соціальній сфері) із кінцевою метою досягнення єдності держави за всіма суспільно-економічними параметрами.

У рамках реалізації визначеної стратегічної цілі 2 державна політика регіонального розвитку буде спрямована на виконання таких операційних цілей:

- запобігання зростанню диспропорцій, що гальмують розвиток регіонів;
- забезпечення комфортного та безпечного життєвого середовища для людини незалежно від місця її проживання;
- розвиток міжрегіонального співробітництва.

Ціль 3. Ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку.

До цього часу, незважаючи на наявне законодавство та розуміння проблем регіонального розвитку, не вдалося досягнути суттєвих результатів щодо зменшення регіональних диспропорцій, раціоналізації системи управління, децентралізації та деконцентрації владних повноважень, посилення спроможності органів місцевого врядування планувати та реалізувати власні стратегії розвитку. Причиною цього є неадекватність системи врядування та відсутність прогресу у фундаментальних сферах — проведенні реформи адміністративно-територіального устрою, реформи державної служ-

би в напрямі її професіоналізації, фіскальної децентралізації тощо. Зазначена ціль покликана вирішити саме ці виклики.

У рамках вищевказаної стратегічної цілі доцільно досягнути таких операційних цілей:

- удосконалення системи стратегічного планування регіонального розвитку на загальнодержавному та регіональному рівні;
- підвищення якості державного управління регіональним розвитком;
- посилення міжгалузевої координації в процесі планування та реалізації регіональної політики;
- інституційне забезпечення регіонального розвитку;
- реформування територіальної організації влади та місцевого самоврядування [7].

Щодо моделі розвитку, то це таке утворення, що дозволяє імітувати певний процес. Моделі розробляються і використовуються для досягнення певної мети, через представлення найважливіших особливостей досліджуваного економічного процесів. Спроби змодельовати розвиток були зроблені в Стратегії розвитку регіону (Автономна Республіка Крим) на період 2011—2020 роки. Відповідно до документу розвиток може відбуватися за трьома варіантами (сценаріями) [8]:

1. "Інерційний" сценарій: збереження "статус-кво", передбачає використання наявного в регіоні санаторно-курортного, туристичного, аграрного, промислового, транспортного, транзитного, ресурсного потенціалів на підставі екстенсивного типу економічного зростання, інерційним шляхом, при збереженні "статус-кво" в структурі економіки та факторах її розвитку. При такому сценарії, заходи державного управління щодо розвитку Криму зорієнтовані на залагодження конфліктів і усунення негативних соціальних наслідків кризових ситуацій, що виникають внаслідок консервації хронічних проблем розвитку регіону.

Згідно з прогнозом економічного і соціального розвитку до 2020 року, підготовленому Національним інститутом стратегічних досліджень, при збереженні "статус-кво" очікується стійке зниження ефективності соціально-економічного розвитку республіки. На тлі ймовірного незначного зростання продуктивності праці і відносно високих показників економічного зростання очікуються погіршення показників соціального розвитку та рівня життя, підвищення рівня тінізації економіки. При більш високих показниках розвитку туристичного комплексу, ефективності промисловості, сільськогосподарства, будівництва буде демонструвати тенденцію до зниження.

Ризики розвитку "інерційного" сценарію — це, насамперед, втрата керованості соціально-економічним комплексом, загрози екологічних і техногенних катастроф, неадекватність державних фінансів зростаючому рівню соціального навантаження на бюджет республіки, наростання процесів економічної і соціальної стагнації, посилення етнопатрістичної конфліктогенності у Криму, ослаблення міжрегіональних виробничо-коопераційних зв'язків між регіоном та іншою територією країни, що може спровокувати посилення господарської відірваності економіки регіону від економіки країни в цілому.

2. "Мобілізаційний" сценарій: ставка на зовнішні джерела розвитку.

Модель приваблива тим, що не потребує складної та політично обтяжливою реорганізації державного апарату, дозволяє ефективно використовувати наявний кадровий потенціал і відпрацьовану культуру державного управління. "Мобілізаційний" сценарій ефективний як антикризова тактика і створює ілюзію досягнення необхідного стійкого результату при мінімальних витратах часу і ресурсів.

Разом з тим концентрація на цілях антикризового менеджменту, відмова від формування посткризової мо-

делі сталого розвитку, спроби оптимізації сформованої моделі економічного і соціально-політичного розвитку, відмова від політики, спрямованої на зміну та підвищення статусу регіону в системі регіонального та загальнонаціонального поділу праці, переорієнтація інвестиційних потоків в сектори, які мають виключно короткострокову і середньострокову віддачу, не дають адекватної відповіді на виклики, з якими стикається регіон.

Ризик розвитку "мобілізаційного" сценарію — згортання економічної ініціативи та активності на рівні територіальних громад міст, сіл і районів. Фінансово-економічної віддачі від заходів механічної консолідації та концентрації господарсько-ресурсного потенціалу буде недостатньо для здійснення економічного прориву та подолання економічного відставання, призупинення процесів декапіталізації, деградації економічної та соціальної інфраструктури, відставання міжнародної конкурентоспроможності економічного комплексу регіону. Посилюватиметься секторальна залежність від зовнішніх інвесторів і транснаціональних корпорацій, виникне ризик перетворення економіки регіону в об'єкт зовнішнього управління з боку великих гео економічних сил.

3. "Модернізаційний" сценарій: успішний регіон в успішній Україні базується на ефективному використанні існуючого в регіоні ресурсного потенціалу на принципах інтенсивного типу економічного зростання. Зокрема, передбачається, що будуть реалізовані кроки, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності економіки регіону на основі інноваційно-інвестиційної моделі економіки, соціально збалансованої й екологічно-орієнтованої політики випереджального розвитку, створення на території регіону комфортної та безпечної середовища для проживання людини.

Реалізація сценарію передбачає усвідомлення обмеженої ефективності суто державних інструментів політики розвитку в сучасному відкритому ринковому суспільстві. Орієнтовано має стати створення умов для підприємницької активності громадян, інноваційного розвитку і досягнення нової якості життя.

Пріоритетами розвитку в рамках "модернізаційного" сценарію повинні стати:

- соціально орієнтоване, екологічно безпечне економічне зростання, стійкість якого базується на ефективному використанні всіх видів наявного місцевого територіального потенціалу;

- підвищення конкурентоспроможності господарського комплексу регіону, ефективно "вбудованого" в систему національного і міжнародного гео економічного простору і поділу праці;

- досягнення нової якості економічного зростання за рахунок переходу до інноваційно-інвестиційної моделі, впровадження наукоємних технологій, інновацій, інших складових "економіки знань";

- ослаблення територіальних диспропорцій соціально-економічного розвитку в межах республіки;

- раціональне використання місцевого природно-ресурсного та енергетичного потенціалу, переваг геополітичного і географічного розташування Криму;

- випереджаючий розвиток сфер і галузей регіональної економіки, що створюють мультиплікативний ефект і стимулюючих суміжні виробництва.

ВИСНОВКИ

Таким чином, на сучасному етапі для економіки настав момент якісної зміни моделі розвитку, що ставить вимогу до певних перетворень у системі та структурі механізмів державного регулювання розвитку як на центральному, так і місцевому рівнях. За якісними складовими для економіки України необхідно розробляти та реалізовувати дві моделі стратегії. Перша — це модель стратегії першого рівня — інвестиційно-інноваційна (технологічна), яка буде ґрунтуватись на максимально можливому залученні інвестицій (бюджетних, приватних, іноземних) і пошуку стратегічних резервів зростан-

ня з метою створення умов для пріоритетного розвитку окремих галузей, де експерти прогнозують максимальні темпи зростання, а також галузей з найбільш високою доданою вартістю в обсязі виробництва. Вона може включати антикризові заходи для галузей-аутсайдерів; активну державну інвестиційну політику, використовуючи ефект інвестиційного "детонатора" для залучення приватних інвестицій; просування перспективних інвестиційних проектів в галузі, які претендують на "ручний супровід"; інвестиції в техніко-технологічні інновації. Друга — це модель стратегії другого рівня — синергічно-інноваційна (організаційна), в основу якої покладено концепцію синергізму, яка інтегрує в єдиний вектор розвитку організаційні, економічні, соціальні й інші складові інноваційних процесів. При цьому головним фактором розвитку при реалізації цієї моделі повинний служити синергічний ефект, що виникає при об'єднанні. Розробка моделі стратегії розвитку на основі концепції синергізму є найбільш актуальним і перспективним напрямком державного регулювання економічних відносин вже сьогодні.

Література:

1. Комяков О.М. Державне регулювання перехідної економіки: автореф. дис. канд. екон. наук. / О.М. Комяков. — К., 2000. — 19 с.
2. Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / Л.І. Дідківська, Л.С. Головка. — К.: Знання-Прес, 2000. — 209 с.
3. Кириленко І.Г. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України: проблеми, перспективи / І.Г. Кириленко. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 452 с.
4. Корецький М.Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці: монографія / М.Х. Корецький. — К.: Вид-во УАДУ, 2002. — 260 с.
5. Макаренко П.М. Моделі аграрної економіки / П.М. Макаренко. — К.: ННЦ ІАЕ, 2005. — 682 с.
6. Про Стратегію сталого розвитку "Україна — 2020". Указ Президента України від 12 січня 2015 року. — № 5/2015.
7. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385.
8. О Стратегии экономического и социального развития Автономной Республики Крым на 2011—2020 годы. Постановление Верховной Рады Автономной Республики Крым от 22 декабря 2010 г. № 121-6/10.

References:

1. Komyakov, O.M. (2000), The state regulation of economic transition Abstract of Ph.D. dissertation, Global economy, Kyiv, Ukraine, 19 p.
2. Didkivska, L.I. and Golovko, L.S. (2000), The state regulation of economy. Textbook. Kyiv, Ukraine, 109 p.
3. Kyrylenko, I.G. (2005), The transformation of the socio-economic transformation in agriculture Ukraine: problems and prospects. Kyiv, Ukraine, 452 p.
4. Koretsky, M.H. (2002), The state regulation of agrarian sector in a market economy: Monograph, Kyiv, Ukraine, 260 p.
5. Makarenko, M.P. (2005), The models of agrarian economy. Kyiv, Ukraine, 682 p.
6. On the Strategy of Sustainable Development "Ukraine-2020". Decree of the President of Ukraine on January 12, 2015 № 5/2015.
7. Approval of National Strategy for Regional Development until 2020. Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 6, 2014 p., № 385.
8. On the Economic Strategy development and socio Autonomous Republic of Crimea in 2011—2020 years. A resolution of the Verkhovna Rada Autonomous Republic of Crimea from 22 December 2010 g № 121-6/10.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2015 р.